

Феномени на Пиаже. Съвременни оценки на идеите на Ж. Пиаже

Жан Пиаже е най-влиятелният учен в психологията на развитието и може би изобщо в психологията на ХХ век. Някои психолози, напр. *Я. Коломински*, го обявяват за "Айнщайн на съвременната психология", други го обвиняват, че е създал една спекулативна теория, която няма никакво покритие чрез факти и наблюдаеми феномени (*Ян Смедзлунд*).

Така или иначе Пиаже е сред най-цитираните психолози на нашето време. Той е написал около 50 книги и десеторно повече статии и книги, в които е изложил възгледите си чрез множество уговорки и нюанси. В професионалната общност на психолозите Пиаже е известен предимно с първите си 6-7 книги, т.е. като т. нар. "ранен Пиаже". Въпреки че Пиаже е реагирал самокритично и с разнообразни позитивни аргументи на критиките срещу неговата теоретична система, все още продължават да се коментират и опровергават ранните му възгледи.

В по-късните си трудове Пиаже допуска по-силно влияние на културата върху познавателното развитие, по-голяма вариативност на феномените в рамките на стадията на интелекта. Пиаже също приема, че без подходяща културна среда човек може никога да не успее да овладее пълноценни формални операции. У късния Пиаже са се засилили т. нар. *конструкционистки* моменти на неговия модел на развитие. Просто казано, това значи, че детето активно създава своя свят и представите си за него.

Пиаже е съчетал дарбата на голям теоретик с дарбата на блестящ експериментатор. Той е предложил най-добре обоснованата теория за интелектуалното развитие на детето. Неговите теоретични идеи се ползват с изключителен авторитет, защото са умело подкрепени със стотици изящни и прости експерименти, посредством които се изследват множество аспекти на детското мислене. Тези образцови експерименти са известни в световната психология като *феномени на Пиаже*. Последните могат да се разделят условно на три групи: 1/ феномени, свързани с генезиса на *логическите операции*; 2/ феномени, показващи развитието на *житейските понятия* у децата и 3/ феномени на *запазването на физически свойства на предметите* - тегло, обем, площ, вещество и пр. Третата група феномени, установяваща запазването, се ползват с най-голяма популярност и често ефектно се втъкават в учебниците по

детска психология.

Феномените на запазване се консолидират през средното детство - между 6 и 12 г. (това донякъде съвпада с приетата у нас *начална училищна възраст*). Те съставляват ядро на детското разбиране на физическия свят и придобиването на понятия за запазване е предпоставка за развитие на физико-математическите знания.

Установено е, че интелигентността, измервана с психометрични тестове, и тази, установявана чрез феномените на Пиаже, е *положително* и *високо* корелирана и оказва приблизително еднакво влияние върху *фактора на общата интелигентност (g-factor)*

на

Ч. Спирмън

(Humphreys and Parsons, 1979).

Справянето с всеки феномен предполага съгласуваното действие на система обратими логически операции. Пиаже е установил три стратегии на разбирането на запазването....

Чрез изпълнението на серия задания, свързани с феномените, може да се установи дали изследваното дете е *под* или *над* типичното равнище за неговата календарна възраст. Според Жан Пиаже в съвкупността си феномените на запазване бележат точката завършеност на *стадия на конкретните операции*

(конкретно-операционален интелект), което обикновено става, когато детето навърши 11-12 години.

Пиаже е наблюдавал, че децата стигат до понятието за запазване по три различни начина: 1/ чрез аргументи (логически операции) за твърдение: "нищо не е премахнато или прибавено, значи веществото или величината остава същата"; 2/ чрез аргументи за компенсация

:

"този съд е по-висок, а другия е по-широк, следователно двете промени се компенсират"; 3/ чрез аргумента за

обръщане

:

“можеш да прелееш течността от втория съд в първия, следователно двете количества са равни”. Пиаже смята, че

понятията за запазване

на неща и свойства са пълноценни едва тогава, когато дете може да се опре на трите типа аргументации (логически операции).

В различни публикации са отправени следните сериозни, дори фундаментални възражения срещу възловите идеи на психологическата теория на развитието на *Жан Пиаже*

:

“ Пиаже твърде много се концентрира върху словесните индикатори на развитието. Значителна част от изводите му се опират върху анализи на детската реч.

“ Пиаже използва като изследвани лица швейцарски деца от семейства на интелектуалци и обявява особеностите на психичното им развитие за универсален образец на човешко развитие.

“ Пиаже преувеличава синхронността на промените през дадена възраст и изкуствено обособява стадии на развитието. При това развитието се схваща от него като *вертикално* и *скокообразно*. Пиаже негласно предполага, че следващият стадий е по-ценен и по-желателен от предходния. Някои психолози (*Кърт Фишър*) са убедени, че развитието е непрекъснато и натрупващо се, а не прекъснато и скокообразно, както предполага Пиаже.

“ Пиаже преувеличава непълноценността на детето и изтъква предимно какво детето не умее.

“ Пиаже локализира психичното и специално интелектуалното развитие в детството. Той абсолютизира особеностите и ценността на научното мислене.

- “ Пиаже не подлага на специално изследване мотивационните аспекти на развитието (потребности, мотиви и пр.). Конструктивната активност на детето не се съотнася с подбудите му. Оказва се, че детето не може да бъде творец в своята подбудителна сфера.

- “ Пиаже смята, че обучението е ефективно, когато се опира върху възрастовите възможности на децата. Обратно на Пиаже мнозинството съвременни психолози са убедени, че обучението може да изпреварва развитието и да го ускорява.

- “ Често психолозите на развитието са склонни да приемат т. нар. *феномени на Пиаже* (голяма съвкупност от експерименти и факти, открити и публикувани от Пиаже), но не и теоретичните му обяснения. Изобщо репутацията на Пиаже като блестящ експериментатор е безспорна, докато авторитетът му на теоретик понякога се оспорва. Феномените на Пиаже са около 220 на брой! Това говори за изумителна изследователска изобретателност.

Независимо от тези критики Жан Пиаже може да се нарече “психолог N 1 на XX век”. Тези и други аргументи против идеите на Пиаже показват, че и най-големият психолог на века не е успял да даде убедително за психологическата общност обяснение на детското развитие.